

Ихсан Палта

**БОЛОЧОК МУГАЛИМДИН ПРОФЕССИОНАЛДЫК -
ПЕДАГОГИКАЛЫК МАДАНИЯТЫН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ПРЕДМЕТ
АРАЛЫК БАЙЛАНЫШТЫН РОЛУ**

Ихсан Палта

**РОЛЬ МЕЖПРЕДМЕТНОЙ СВЯЗИ
В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ**

Ikhsan Palta

**THE ROLE OF INTERDISCIPLINARY COMMUNICATION
IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL
CULTURE OF THE FUTURE TEACHER**

УДК: 609.35(244.09)65.008

Макалада болочок мугалимдин профессионалдык-педагогикалык маданиятын калыптандыруу процессинде предмет аралык байланыштын ролу жана мааниси тууралуу сөз болот.

***Негизги сөздөр:** профессионалдык-педагогикалык маданият, предмет аралык байланыш, билим, билгичтик, илимий-техникалык прогресс, гуманитардык циклдагы предметтер, речь ишмердүүлүгү, оозеки жана жазуу речи.*

В статье рассматриваются роль и значение межпредметной связи в формировании профессионально-педагогической культуры будущего учителя

***Ключевые слова:** профессионально-педагогическая культура, межпредметные связи, образование, умения, научно-технический прогресс, предметы гуманитарного цикла, речевая деятельность, письменная и устная речь.*

The article discusses the role and importance of interdisciplinary communication in the formation of professional and pedagogical culture of the future teacher.

***Key words:** professional and pedagogical culture, interdisciplinary connections, education, skills, scientific and technical progress, the humanitarian subjects, speech skills, writing and speaking.*

Республиканын жогорку окуу жайларында билим алып жаткан чет элдик студенттердин (болочок мугалимдердин) профессионалдык педагогикалык маданиятын калыптандыруу процессинде ЖОЖдун окуу пландарынын биринчи блогундагы жалпы профессионалдык дисциплиналардын алкагында предмет аралык байланышты камсыз кылуу зарыл маселелердин бири. Предмет аралык байланыш, асыресе, кыргыз тили жана адабияты, буга ылайык тарых, түрк тили, түрк элдеринин тарыхы, социология, культурология, эстетиканын негиздери, риторика сыяктуу социалдык-гуманитардык предметтердин

интеграцияланышы аркылуу жүзөгө ашырылышы да мүмкүн.

Соңку мезгилдердеги улам өсүп-өнүгүүдөгү илимий техникалык прогресс, компьютердик технологиялардын заманбап өнүгүшү, интернет уюлдук байланыштары, бүтүндөй сферадагы динамикалык өзгөрүүлөр башка предметтер сыяктуу эле кыргыз тили жана адабияты мугалиминин да билим деңгээлин тынымсыз жогорулатып турушун талап кылат, илимий жана практикалык тармактардагы изденүүлөрдү, талеранттуулукту, тажабастыкты, принциптуулукту, педагогикалык тактиканын айкалышын, тартипти, ийкемдүүлүктү өздөштүрүү ар бир болочок мугалимдин милдетине айланышы керек. Болочок мугалимге өзгөчө зарыл болгон психологиялык сапат катары, муну мугалимдин педагогикалык профессионалдык маданиятынын негизги көрсөткүчтөрүнүн бири катары караса да болот, балдарга карата болгон өзгөчө сүйүү жана аларга аяр мамиледе болуу, намыскөйлүк жана ички маданияттын бийиктиги зарыл сапаттардан болуп эсептелет. Демек, мугалимдин профессионалдык маданияты педагогикадагы улам жаңы, заманбап талаптарды коюп, болочоктогу жаш мугалимдин өз кесиби-не туура көз карашта болуусун, анын талаптарын мыкты өздөштүрүүсүн, өнүгүү жана өсүү процессинде ар бир студенттин эффективдүү терең билим жана тарбия алышын камсыз кылат экен. Маселени мындан да тереңирээк жактан караганда, эл аралык келишимдерге ылайык мобилдүү жана коорекцияланган жана буга ылайык пландаштырылган окуу пландары менен чет өлкөдөн келип окуп жаткан студенттин алган билимин, билгичтиктери менен көндүм адаттарын жогорку чыгармачылык менен жүргүзүүнүн педагогикалык стратегиясын иштеп

чыгуу милдети турат. Чет элдик студенттин мында окуп жаткан учурдан баштап билим сапатын жогорулатуусу, жеке изденүүлөрү да абдан маанилүү. Анын жеке изденүүлөрүнө өз өлкөсүндө алган билим, билгичтиктер менен көндүм-адаттары жардамга келет да, студент эми эки элдин билим тажрыйбаларын салыштырып жүрүп олтурат. Тил билбеген, же ал тилди жетишээрлик деңгээлде өздөштүрбөгөн студент үчүн пландан сырткары түзүлгөн окуу пландарынын негизинде бөтөн тилди үйрөтүү жумуштары зор мааниге ээ. Ошондуктан, Кыргызстанда билим алып жаткан студенттер үчүн кыргыз тили жана кыргыз адабияты сабактарында тил үйрөтүү жумуштарына өзгөчө чон маани берүү зарылдыгы келип чыгат. Бөтөн тилди үйрөтүүдө мугалимдин карманган аракеттеринин эң негизгиси: студенти менен баарлашууну, сүйлөшүү туура багытта жүргүзүү, өзүнүн ой жүгүртүүсүн, ойлогон максатын терең жеткизүү үчүн негизги керектелүүчү каражаттарын туура пайдалануусу, аңгеменин мүнөзү: белгилүү бир максатка багытталгандыгы, аңгемелешүүнүн функционалдыгы, татаал жагдайларда ылайыктуу сөздөрдү колдоно билүүсү, бир нерсе тууралуу айтып гана чектелбей, өнөктөшүнүн да пикирин уга билүүсү, анын речин туура багытка буруусу. Оозеки баарлашуу мезгилинде окутуучунун болочок мугалимдин аракеттерин туура уюштуруу максатында мына бул маселелерди жетекчиликке алышы талап кылынат:

1. Речь ишмердүүлүгүн калыптандырууга багытталган окуу тапшырмаларын так, туура жана максаттуу түзүлүшү;

2. Речь ишмердүүлүгүн калыптандыруу ишинде талап кылынган педагогикалык кырдаалдарды уюштуруу;

3. Туура сүйлөөдө, окуу материялын системалуу уюштуруу жана аларды речь ишмердүүлүгүндө туура пайдалануу;

4. Оозеки баарлашууда сүйлөгөндү ар тараптуу формада жана мазмунда кызыктуу кылып уюштуруу;

5. Көнүгүүлөрдү комплекстүү мүнөздө түзүү жана алардын туура аткарылышын көзөмөлдөө.

Мында педагогикалык жана психологиялык эң негизги маселелердин бири – речь ишмердүүлүгүн уюштурууда студенттердин аракеттенүүлөрүнүн жана активдүүлүгүнүн бири экинчиси менен дал келиши. Мисалы, студенттерге педагогикалык экспериментте (ПЭ) мугалимдин ролу тапшырылат, болочоктогу мугалим – студент кээ бир окуу сабактарын өздөрү уюштуруп өткөрүүгө көнүгүшү керек. Мындагы негизги нерсе ар бир студент 10 - 15 мүнөт болсо да өздөрүн мугалимдин ордунда сезиши. Мындай нерсе болочок мугалимдин профессионалдык педагогикалык ишмердүүлүгүн кыйла стимулдаштырып, анын профессионалдык педагогикалык маданиятынын туура калыптанышына өбөлгө түзмөкчү.

калык маданиятынын туура калыптанышына өбөлгө түзмөкчү.

Кыргызстандын педагогикалык багыттарында окуп билим алып жаткан студенттин, ал келечекте мугалим болуп иштеп жаткан педагогикалык ишмердүүлүгүндө окуучулардын оозеки жана жазуу речинде кезиге калган каталарды оңдоонун талаптары окуу жайынын окуу-тарбия процессинин жакшырышын шарттап эле тим болбой, ар бир окуучунун речинин туура калыптанышына да шарт түзөт. Окуучу кетирген каталарды оңдоо жумуштары ар бир мугалимден квалификациялык чеберчиликти жана тактыкты талап кылаары белгилүү. Бул иштеги айрым профессионалдык кемчилдиктер же каталарды өз мезгилинде оңдобостук, же аларды түшүнбөстүк тилди өздөштүрүп жаткан чет өлкөлүк студенттердин профессионалдык жактан өсүү деңгээлин ылдыйлатып, төмөн түшүрөт, алардын профессионалдык квалификациясын туура эмес өздөштүрүүсүнө алып келип, профессионалдык педагогикалык маданиятынын туура калыптанышына жолтоо болот.

Чет өлкөлүк студенттердин ой жүгүртүүсүн туура багыттап иштеп чыгуу зарыл. Бул үчүн тапшырмаларды туура тандап алуу жана калыпка келтирүү мына мындай багытта жүргүзүлөт: студенттер тапшырманын жообун китептен издебей, өз билимдерине таянышы керек.

Соңку мезгилдерде иштелип чыккан окутуудагы негизги методикалык маселе: чет элдик жарандарды кыргыз тилине окутуу процессинде текстке карата туура суроолорду коюу, кыргыз оозеки адабиятынан жаңылмачтарды, макал-ылакаптарды билүү, сүрөттөр боюнча сүйлөм түзүү, сүрөттөр боюнча аңгеме түзүү. Булардын баары студенттин болочок мугалим катары профессионалдык педагогикалык даярдыгын жөнгө салууга багытталышы шарт.

А эң негизги маселе – ар кандай предметтин натыйжалуу болушу анын башка окшош предметтер менен болгон байланышта уюштурулушу. Айталы, кыргыз тили боюнча сабактар кыргыз адабияты, кыргыз тарыхы, географиясы, геометрия (карточкалар менен таблицалар) мекен таануу, ал эми жогорку окуу жайларында болсо, философия, психология, маданият таануу, жалпы педагогика, искусствонун теориясы жана тарыхы сыяктуу предметтер менен интеграцияланып уюштурулса натыйжалуу болоорун биздин тажрыйбалар көрсөттү. Жогорку окуу жайларында да мектеп курсунда да кыргыз тилинин практикалык курсун (бөтөн тил катары) окутууда көркөм сүрөт өнөрү, геометрия предметтеринин интеграциясы – сабакта күн мурунтан атайын даярдалган тексттерге карата карточкалар менен схемалар, таблицалар, кыргыз тилиндеги ар кандай көнүгүүлөр кайсыл гана тема болбосун, аны жогорку сапатта уюштурууда көмөгүн көрсөтпөй койбойт.

Геометриялык фигураларды жана көркөм сүрөт өнөрүн пайдалануу менен окуучунун сүйлөө речин калыптандыруу, туура сүйлөм түзө билүү жөндөмдүүлүгүн текшерүү үчүн Кыргыз Республикасынын гербин пайдаланууга болоор эле. Тапшырма: Кыргыз Республикасынын мамлекеттик атрибуттарынын бири Герб тууралуу билген маалыматыңды алгач оозеки, анан жазуу түрүндө билдир. Кыргыз Республикасынын герби Жогорку Кеңеш тарабынан 1994-жылдын 14-январында кабыл алынган. Авторлору: Асейин Абдраев менен С.Дубанаев.

Геометриялык фигура катары төрт чарчы тик бурчтуктун ортосунда айлана абалында жайгашкан. Стандарттык орточо көлөмү 3-5 см. радиусту түзөт. Радиус – айлананын ортосунан сырткы бир чекитке келген сызыкчанын узундугун билдирет. Ушундан улам гербдин размерин билүүгө болот. Авторлор гербди тартуу үчүн (көркөм сүрөт өнөрү) үч-төт түрдүү түстү пайдаланышкан. Айрыкча ак, көк жана күрөң түстөр басымдуулук кылат.

Көркөм чыгарманын тексти менен иштөөдө тексттеги персонаж менен бирге ой жүгүртүү, ал боюнча айтайын деген оюн так жеткизүү үчүн окуучудан же студенттен чыгармачылык ишмердүүлүктү талап кылат. Текстти талкуу мезгилинде окуучулардын же студенттердин өздөрүнүн ой жүгүртүүсү, илимий көз карашта, бекем аргументтер менен чыгылдырышы, же болбосо, башынан өткөргөн окуяларын түшүнүктүү тил менен жеткирүү үчүн да алардан чыгармачылык ишмердүүлүктү талап кылат.

Методикалык окуу куралдарында ар кандай, ар түрдүү тематикалык жанрлар, тексттер киргизилген, ар тараптуу функциядагы замандын же улуттун чыгармаларына таандык болгон көркөм каражаттардын жыйындысы, ошондой эле экологиялык, эстетикалык, тарыхый, маданий-агартуучулук окуу материалдар жайгаштырылган.

Болочок мугалимдин профессионалдык педагогикалык маданияты (ППМ) өзү жүргүзүп жаткан окуу-тарбия процессинде ар тараптан өсүп-өнүгүүгө, жана ар тараптуу педагогикалык жаны багыттардын алкагында изденүүлөрдү колдонууга шарт

түзөт. Тексттерди туура түзүү, атайын даярдалган тапшырмалар жана көнүгүүлөр, окуучулардын да студенттердин да гуманитардык маданиятынын туура максаттуу калыптанышына жардам берет.

Болочок мугалимдин профессионалдык педагогикалык маданиятын калыптандыруу ишинде педагогикалык профилдеги жогорку окуу жайында жүргүзүлгөн окуу-тарбия процесси менен гана чектелүү туура эмес. Болочок мугалим кийин мектепке мугалим болуп барганда анын милдетине мындан башка да толуп жаткан жумуштар илинет, алардын бири окуучулары менен мектептен, класстан тышкаркы иштерди уюштуруу. Класстан тышкаркы иштердин алкагында “Ырдайлы кыргыз ырларын” конкурсун, лингвистикалык олимпиадаларды, предметтик конкурстарды, кыргыз тилин мыкты билген окуучулардын таймашын, театрлаштырылган инсценировкаларды коюу, меймандар менен жолугушуу кечелерди өткөрүү сыяктуу мектептеги толгон-токой жумуштар бир эсе мугалимдин чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн стимулдаштырса, экинчи жагынан анын профессионалдык педагогикалык маданиятын калыптандырат. Ушундай иш чараларга катышууда чет элдик студенттердин аң сезимдери, интеллектуалдык сапаттары өсөт, ар нерсеге сын көз менен кароого жана баалоого үйрөнөт. Кыргызстандын ЖОЖдорунда окуп билим алып жаткан чет элдик студенттер акырындык менен өздөрүн аудиториянын алдында көрсөткөндү үйрөнүшөт, мунун натыйжасында, бул улуттун көркөм маданиятына карата өз ойлорун калыптандырышат. Кыргыз акын, жазуучулардын чыгармаларынан үзүндүүлөрдү көркөм окуганда, ырларды декламациялоодо, кыргыз тилинде обон созуп ыр ырдоодо, класс жетекчилик тажрыйба алышты.

Чет элдик студенттердин ЖОЖдо сабак учурунда өз ойлоруна таянып тигил же бул проблеманы чечүүсү, тигил же бул кырдаалдан чыгуунун жолдорун далилдөөсү, коюлган суроолорго же алынган жоопторго карата өзүнүн ой пикирин кеңири түшүндүрүүсү анын келечектеги профессионалдык педагогикалык ишмердүүлүгүнүн ачыкчы. Мында ар бир студентке анын кыргыз тилин өздөштүрүү деңгээлине жараша системалык жана интерпретациялык тапшырмалар берилет. Мисалы: практикалык сабактарда каралган суроолорду же семинардын тапшырмаларын кеңири жалпылоо жана толуктоо, алар боюнча өз түшүнүгүн башкаларга толук жеткизүү, тилдик тапшырмалардагы орфографиялык өзгөчөлүктөрдү далилдөө. Студент тилдик эрежелерге таянып, башкалар сүйлөгөндө алардын катасын табууга үйрөнөт.

Чет элдик студенттерге ар түрдүү тематикадагы жана ар кандай татаалдыктагы көнүгүүлөрдү аткартуу да алардын оозеки жана жазуу речин калыптандырууга жардам берет, айталы, адаптацияланган тексттерди, чакан-чакан аңгемелердин сюжеттерин монолог же диалог түрүндө айттыруу, алардын өзгөчөлүктөрүн түшүндүрүү, ар түрдүү түстөрдүн жарда-

мы менен тартылган сүрөттөр боюнча аңгеме куруп берүү, музыкалык жанрларга мүнөздөмө берүү, этнографиялык материалдар менен иштөө.

Кыргызстандагы чет элдик студенттердин окуп билим алышына ЖОЖдогу окутуучудан башка группадагы ар бир студенттин да салымы болушу керек. Алардын үйдө аткарып келген тапшырмаларын презентациялоодо аудиториянын алдына чыгардан мурун алар өздөрүнүн иштерин кеңири кылдаттык менен даярданышып, анан чыгышат. Биринчи учурда студенттер үз ыктарына жана интуициясына жараша даярданышат. Андан кийин мугалимдин же группадагы кыргыз жолдошунун мыкты жана жакшы сапаттарын колдонушат. Чыгармачылык изденүү ишинде: ар кандай ролдорду аткаруу оюндарга катышуу, диспуттарга жана дискуссияларга катышуу, жөнөкөй эле темаларга чоң маани берилиши керек. Мисалы: «Спорт», «Театр», «Маданият» темаларында спорт жөнүндө, спектакль жөнүндө, кино тасмалар жөнүндө, мектеп жана андагы билим менен тарбия жөнүндө талкууларды мезгил-мезгили менен уюштуруу. Мындай иш чараларды аткарууда болочок мугалимдин профессионалдык педагогикалык маданиятынын калыптандырылышысыз аткаруу кыйын. Ошондуктан, келечектеги кесипте карата болгон даярдыктагы эң негизги нерсе – бул системалык даярдык. Болочок мугалим профессионалдык педагогикалык маданиятын калыптандырууда (ППМ) буга зарыл болгон керектүү иш тажрыйбаны, жогорку профессионалдуулукту, чыгармачылыкты, өздөштүрүшөт. Студенттер класстан тышкары тематикалык иш чараларды иштеп чыгышат. ППМ студенттер методикалык элементтерди пайдаланып проектилерди түзүшөт, импровизациялайт жана организатордук иш чараларды чечишет, группа психологиялык жактан баа берет, өздөрү профессионалдык педагогикалык маданиятка ээ болушат.

Педагогикалык профилдеги жогорку окуу жайларындагы философия, культурология, адабият таануу, социология, антология, тарых, этнология, этнография сыяктуу предметтерди натыйжалуу өздөштүрүү искусство тууралуу кеңири маалыматтарга ээ болууну шарттайт. Искусство эвристикалык потенциялы менен, ар бир адамды шыгына жараша шыктандырып, интеллектуалдуу иштегенди үйрөтөт. Ис-

кусство аркылуу чет элдик студенттер өздөрүнүн сөз байлыгын, руханий дүйнөсүн, маданиятын, өстүрүшөт. ЖОЖдогу эстетика, маданият таануу, көркөм адабият тууралуу предметтер, спорт, музыка искусствонун деңгээлине чейин көтөрүлө алат. Кыргызда көөнөрбөс мураска айланган элдик оозеки чыгармачылыкты, атадан калган мурастарды, каада-салттарды, үрп-адаттарды, муундан-муунга, атадан-баалага сакталып келе жаткан мурастарды өздөштүрүү чет элдик студенттин профессионалдык педагогикалык маданиятын гана калыптандырбай, анын бул улут тууралуу жыйнаган билимдерин да кеңейтет.

Ошентип, келечектеги педагог, өзүнүн профессионалдык турмуш жолун туура тандоодо, маданияттуу болууга кеңири жол ачылат. Акырындык менен чет элдик студент, өзү тил үйрөнүү сабактарында коюлган суроолорго интеллектуалдык көз караш менен жооп бериши керек, өзүнүн билимине, билгичтигине жана көндүм-адаттарына таянып, өзүнүн профессионалдык педагогикалык маданиятын калыптандырып олтурат.

Биздин ишенимбизде, Кыргызстанга башка чет мамлекеттерден келип, ЖОЖдордо окуп, билим алып жаткан болочок мугалимдердин (студенттердин) профессионалдык педагогикалык маданияты XXI кылымда өзгөчө жогору бааланып, билим берүү жана тарбия процессинде өз ордун табат.

Адабияттар:

1. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития: инновационный курс. - Казань.: Изд-во Казан гос-го унта, 1998. – 320 с.
2. Аширбаев Т. Кеп маданияты: жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн окуу – методикалык колдонмо. – Бишкек: Бийиктик, 2004. – 76 б.
3. Багаев И.Д. Профессионализм педагогической деятельности и основы его формирования у будущих учителей // Дис. ... докт. пед.наук: 13.00.01 / И.Д. Багаева. – Усть-Каменогорск, 1991. – 338 с.
4. Будагов Р.А. Язык и речь в кругозоре человека. – М.: Добросвет, 2000. – 30с.
5. Видт И.Е. Педагогическая культура: становление, содержание, смысл / И.Е. Видт // Педагогика. – М., 2002. – № 3. – С. 3–7.
6. Зимняя И.Я. Психология обучения неродному языку. - М.: Русский язык, 1989. – 220 с.

Рецензент: д.пед.н., профессор Добаев К.Д.